
СЛИКА ДРУГОГ У ВРЕМЕНИМА ЕПИДЕМИЈСКИХ ИЗАЗОВА THE IMAGE OF THE OTHER IN TIMES OF EPIDEMIC CHALLENGES

316.647.8:[616.98:578.834(497.11)“2020/...”
327(497.11:510)“2020/...”

Др Радина Вучетић, редовна професорка
Универзитет у Београду, Филозофски факултет
rvucetic@f.bg.ac.rs

Оригинални научни рад
Примљен: 30. 9. 2022.
Прихваћен: 14. 10. 2022.

„Дежурни кривац” у епидемијама и пандемијама: од синофобије до „Хвала, брате Си!”

Апстракт: У чланку је приказан кратак историјат стигматизације и тражења „дежурног кривца” / „жртвеног јарца” у епидемијама и пандемијама, с посебним освртом на Србију, а потом је анализиран однос према Кини и Кинезима током пандемије ковид-19. Анализа стигматизације одређених религијских, етничких, расних и мањинских група у епидемијама и пандемијама, послужила је да се додатно осветле различита друштва и међусобни односи који владају у њима. Напади до којих је дошло на Кинезе током пандемије ковид-19 имају и политичку димензију, која је овде сагледавана и на глобалном нивоу, и у Србији.

Кључне речи: дежурни кривац, стигматизација, епидемија, пандемија, синофобија, ковид-19, Кина, српско-кинески односи.

У потрази за „дежурним кривцем”

Откако постоје епидемије и пандемије, постоји и потрага за „дежурним кривцем”, односно „жртвеним јарцем”, на кога пада сав бес заједнице суочене са смрћу изазваном вирусима и бактеријама. Тренутак у коме се одређене државе и друштва нађу под налетом епидемија или пандемија покреће различите одбрамбене механизме оних који су се нашли у опасности, и ти механизми често укључују стигматизацију одређених група, масовну хистерију, немире и насиље, што додатно осветљава та друштва и међусобне односе који владају у

њима.¹ Објекти ове врсте предрасуда и мржње укључивали су, пре свих, припаднике мањинских група или неке од аутсајдера и људи са маргине који су били „другачији” од већине у одређеној заједници. Кроз историју, „дежурни кривац” је тражен за кугу, колеру, велике богиње, шпанску грозницу, ХИВ, еболу, и различите епидемије и пандемије, закључно са пандемијом корона вируса (ковид-19), што је доводило и доводи до дискриминације и насиља, најчешће усмерених ка одређеној етничкој или религијској групи.² Истраживања показују да су друштва најнасилније реаговала против „дежурних криваца” за време велике епидемије куге (1347–1352), када се претпоставља да је само у Европи умрло око 50 милиона људи, за време епидемија колере и великих богиња у 19. веку, али и у 21. веку, за време епидемије еболе у Западној и Централној Африци (2013–2016) и пандемије ковид-19.³

У време велике епидемије куге у 14. веку, с врхунцем у периоду 1347–1352, када је од ове смртоносне болести умрло око 40% европске популације, „дежурни кривци” најчешће су тражени у Јеврејима.⁴ Окривљени за болест, Јевреји су тада претрпели један од највећих прогона и страдања у историји. Сматра се да је уочи „црне смрти” широм Европе било 363 града са јеврејским заједницама, да би током трајања епидемије више од 200 заједница било збрисано – њихови Јевреји су, оптужени за ширење заразе или тровање бунара, убијени, или протерани из својих домова.⁵ О томе колико су Јевреји стигматизовани током највеће епидемије куге у средњем веку, сведочи и иронични коментар *Нјујорк тајмса*, да чуди што судећи по томе колико често и отровно су оптуживани за ову пошаст, куги није остао назив „јеврејска смрт”, уместо „црна смрт”.⁶

¹ Frank M. Snowden, *Epidemics and Society. From Black Death to Present*, (New Haven and London: Yale University Press, 2019), 5; Radina Vučetić, *Nevidljivi neprijatelj. Variola vera 1972*, (Beograd: Službeni glasnik, 2022), 84.

² Samuel K. Cohn, “Pandemics: waves of disease, waves of hate from the Plague of Athens to A.I.D.S.”, *Historical Research*, 85(230), 535–555.

³ Remi Jedwab, Amjad M. Khan, Jason Russ, Esha D. Zaveri, “Epidemics, pandemics, and social conflict: Lessons from the past and possible scenarios for COVID-19”, *World Development*, 147(2021), 105629, 4.

⁴ Christian W. McMillen, *Pandemics. A Very Short Introduction*, Oxford: Oxford University Press, 2016, 17; J. N. Hays, *The Burdens of Disease. Epidemics and Human Response in Western History*, New Brunswick, New Jersey and London, 2009, 51.

⁵ Noel Johnson, Mark Koyama, Remi Jedwab, “Pandemics and the persecution of the minorities: Evidence from the Black Death”, CEPR, 3 May 2020, <https://cepr.org/voxeu/columns/pandemics-and-persecution-minorities-evidence-black-death> (1. новембар 2022); Priscilla Wald, *Contagious. Cultures, Carriers, and the Outbreak Narrative*, Durham and London: Duke University Press, 2008, 144–145.

⁶ McNeil, Donald G. Jr., “Finding a Scapegoat When Epidemics Strike”, *The New York Times*, Aug. 31, 2009, <https://www.nytimes.com/2009/09/01/health/01plague.html> (1. новембар 2022).

И 19. век је, са порастом смртности од заразних болести, донео нове „дежурне кривце“. Приликом велике епидемије колере у Великој Британији 1831–1832. године дошло је до нереда у градовима, јер су многи веровали да су за ширење ове болести криви лекари и елите, који су, наводно, изазвали епидемију да очисте популацију од сиромашних, који су њоме били највише погођени, а слична је била реакција сиротиње и у Русији, која је била погођена епидемијом колере годину дана раније, 1830–1831. године.⁷

И с друге стране Атлантика је кривац за болести тражен у Другом, најчешће религијском или етничком Другом. Тако су за време епидемије великих богиња у Сан Франциску у другој половини 19. века, кривци тражени у мањинској заједници Кинеза у овом граду, односно – у Кинеској четврти.⁸ Поред Кинеза, у Америци су за ширење болести попут колере, великих богиња и дечије парализе оптуживани имигранти из Ирске и Италије. Најпознатији је случај „Тифусне Мери“, ирске имигранткиње Мери Мелон, која је постала најпознатији светски „кривац“ за преношење неке заразе. Она је као девојка емигрирала из Ирске у Њујорк, где је радила као куварица у елитним њујоршким породицама. Испоставило се да је између 1900. и 1907. умрло доста људи из породица у којима је радила, па је после епидемиолошких анализа утврђено да су сви умрли од тифусне грознице, коју им је пренела Мери Мелон, као асимптоматски преносилац. „Тифусна Мери“ је временом постала митски архетип зараженог Другог, у овом случају имигранта и представника ниже класе, који шири инфекцију у здравом, „цивилизованом“ друштву.⁹

Да су заразе културни конструкт, нису показивали само примери из давнијих времена, већ и различити случајеви у 20. веку. Када се појавио полиомијелитис као озбиљна америчка пошаст, одмах је повезан са сиромашном популацијом урбаних миграната, а чак је и зависност од дрога првенствено повезивана са различитим маргиналним расним или етничким групама – опијум са кинеским имигрантима, а кокаин и друге врсте дрога са Афроамериканцима.¹⁰

Довољно је некад и само се осврнути на називе болести и видети како су и они често „упирали прстом“ на „дежурног кривца“, о чему говоре различита именована вируса грипа („шпански“¹¹, „азијски“, „хонконшки“), због чега се Светска здравствена организација (СЗО) снажно бори да избегава називе везане за етницитет, или животињске врсте („птичији” и „свињски” грип, „мајмунске” богиње”) и да различите типове вируса означава на други начин, словима и

⁷ Jedwab, Khan, Russ and Zaveri, “Epidemics, pandemics, and social conflict”, 6.

⁸ Susan Craddock, “Sewers and Scapegoats: Spatial Metaphors of Smallpox in Nineteenth Century San Francisco”, *Social Science and Medicine*, Vol. 41, No. 7 (1995), 957.

⁹ Wald, *Contagious*, 68–69.

¹⁰ Hays, *The Burdens of Disease*, 293–294.

¹¹ Који, парадоксално, није имао никакве везе са Шпанијом, ни са Шпанцима.

бројевима (попут вируса грипа Х1Н1). Упркос овим тежњама СЗО, медији су били и остали склонији именовану вируса којим би се често упирао прст ка одређеном делу света и(ли) одређеној заједници.¹²

Двадесети век је списку „дежурних криваца” додао још једну мањинску групу, хомосексуалце, са појавом епидемије ХИВ/АИДС-а. Тражење кривца било је свеprisутно у јавном дискурсу о вирусу (ХИВ) и најтежем стадијуму болести (АИДС), а од како је болест откривена 1981. године, кривац је проналажен у мањинским групама које су оптуживане за неморално понашање, промискуитет и наркоманију. Да је свако додатно проналазио „свог” кривца, сведочи то што су Американци за ову болест оптуживали Хаићане, а Французи Американце.¹³ Штавише, формулација 4Х за коју се везивао АИДС, указивала је на „дежурне кривце” – хомосексуалце, хероинске овиснике, Хаићане и хемофиличаре. У стигматизацији су се издвајале прве три групе, јер су једино хемофиличари сматрани „недужним”. Осамдесетих и деведесетих година је та стигматизација у потпуности изоловала прве три маргиналне групе, и учинила да се појачају стереотипи о томе да су хомосексуалци и наркомани неморални, а да су Хаићани сиромашни, и као такви, више него ризични за преношење болести, што је паралелно јачало осећај супериорности „моралних” Европљана и Америчанаца. Ова стигматизација је имала и своју економску компоненту – примера ради, пре сазнања о АИДС-у, у зиму 1982–1982. године, Хаити је имао 75.000 туриста, док је следеће зиме тај број пао на 10.000.¹⁴ На самом почетку осамдесетих, АИДС је називан и геј-кугом (*gay-plague*), иако је већ тада било познато да се болести највише ширила у Африци, и то међу хетеросексуалцима.¹⁵ Са растом оболелих од АИДС-а, појачана је била и дискриминација према афричким мигрантима,¹⁶ а за време епидемије еболе у Западној Африци (2013–2016), поред дискриминисања афричких миграната, „дежурни кривци” су тражени и у здравственим радницима и државним званичницима, услед чега је у немирима страдало неколико здравствених радника и државних службеника.¹⁷

Развој медицине и демократских институција нису помогли у рационалном сагледавању ни узрока пандемије ковид-19, те је опет тражен „дежурни кривац” у Другом. Страх и фрустрација због појаве новог смртоносног вируса навели

¹² McNeil, Donald G. Jr., “Finding a Scapegoat When Epidemics Strike”, *The New York Times*, Aug. 31, 2009, <https://www.nytimes.com/2009/09/01/health/01plague.html> (1. новембар 2022).

¹³ Dorothy Nelkin, Sander L. Gilman, “Placing Blame for Devastating Disease”, *Social Research*, Vol. 55, No. 3, In Time of Plague (AUTUMN 1988), 362.

¹⁴ Hays, *The Burdens of Disease*, 302.

¹⁵ Snowden, *Epidemics and Society*, 433.

¹⁶ Remi Jedwab et al., “Past plagues: why did some create conflict while others promoted cohesion”, *Economics Observatory*, <https://www.economicsobservatory.com/past-plagues-why-did-some-create-conflict-while-others-promoted-cohesion> (1.11. 2022).

¹⁷ Jedwab, Khan, Russ and Zaveri, “Epidemics, pandemics, and social conflict...”, 8.

су многе заједнице да током првих месеци пандемије идентификују „дежурне кривце“ у Кини и Кинезима. Тако су на самом почетку пандемије у САД хиљаде Американаца азијског порекла постале мета вербалних напада и расистичких и ксенофобичних изјава не само у медијима, него и са самог врха државе – од председника САД Доналда Трампа, који је у јавним наступима ковид-19 називао „кинеским вирусом“, „кинеским грипом“, и „Кунг-грипом“ (*kung-flu*).¹⁸ Хјуман рајтс воч (Human Rights Watch) је због тога 12. маја 2020. године позвао владе да предузму хитне кораке у спречавању расистичког и ксенофобичног насиља и дискриминације повезане са пандемијом ковид-19, и да процесуирају расне нападе на Азијате и људе азијског порекла. На том трагу је била и изјава Генералног секретара Уједињених нација Антонија Гутереша коју је дао 8. маја 2020, да пандемија наставља да изазива цунами мржње и ксенофобије, и тражење жртвеног јарца уз застрашивање, апелујући на владе да делују „како би ојачале имунитет наших друштава против вируса мржње.”¹⁹

Током прва два месеца од проглашења пандемије, напади на Азијате забележени су и у Великој Британији, Италији, Француској, Аустралији, Русији, Кенији, Етиопији, Јужноафричкој Републици, Бразилу, Јужној Кореји, Јапану, Индонезији...²⁰ До априла 2020. године, 96 земаља је увело рестрикције за путовања из Кине, многи ресторани у различитим земљама су забрањивали улазак Кинезима, бојкотоване су кинеске радње. Жртве синофобије су били многи Азијати, који нису нужно били Кинези из Кине, или Кинези уопште, те је тако у Лондону нападнут студент из Сингапура, а музички Конзерваторијум „Santa Cecilia” у Риму забранио је свим студентима из Источне Азије да похађају наставу, без обзира на то да ли су непосредно пре тога путовали у угрожена подручја.²¹

Ни остали делови света нису остали имуни на тражење „дежурног кривца”. Док је у западним земљама најприсутнија била дискриминација према кинеској и другим заједницама азијског порекла, у азијским земљама су за ширење вируса окривљени имигранти и верске мањине – у Кини су мете били Африканци и белци, док су у Индији „дежурни кривци” тражени међу муслиманима. Слично томе, на Блиском истоку су с неподозрењем гледали становнике југоисточне

¹⁸ Omar Simonetti, Mariano Martini, Emanuele Armocida, „COVID-19 and Spanish flu-18: review of medical and social parallels between two global pandemics”, *Journal of Preventive Medicine and Hygiene*. 2021, Sep 15; 62(3), E613-E620. (E-615 овде).

¹⁹ „Covid-19 Fueling Anti-Asian Racism and Xenophobia Worldwide”, Human Rights Watch, 12 May 2020. <https://www.hrw.org/news/2020/05/12/covid-19-fueling-anti-asian-racism-and-xenophobia-worldwide> (6. октобар 2022).

²⁰ Исто.

²¹ Zhipeng Gao, „Sinophobia during the Covid-19 Pandemic: Identity, Belonging, and International Politics”, *Integrative Psychological and Behavioral Science* (2022), 56, 477–478.

Азије и источне Африке.²² Напади до којих је дошло на Кинезе, нарочито у САД и Европи, имају и своју политичку димензију. Ако се узме у обзир да су многи обрасци тражења кривца у Другом одраз стереотипа, страхова и политичких предрасуда, који су повезани са друштвеним и политичким променама,²³ онда страх од Кине и Кинеза добија и политичко значење, услед пораста политичке и економске моћи Кине почетком 21. века, чиме се доводи у питање америчка глобална доминација.

Србија и „дежурни кривци”

Када је Србија у питању, нема много забележених случајева стигматизације до краја 19. века, јер тек тада медији почињу да извештавају о овим темама. Један од првих вируса о коме је штампа озбиљније извештавала био је „руски грип”, пандемија из 1889–1890. године, која је однела око милион жртава широм планете, мада се сматра да је број жртава сигурно био далеко већи. Зараза је кренула из Сибира 1889. године, због чега је болест и названа „руски грип”, проширила се по Европи до краја 1899, а потом почетком 1890. и даље по свету. Штампа је врло брзо почела да пише да су се неки Београђани досетили да би управо Руси, који су у граду продавали „разне коже и разне дрвенарије”, могли бити одговорни за ширење болести, те да би их требало протерати у Аустрију или Немачку, земље које су макар у широј јавности сматране непријатељским.²⁴ Руси су и касније, у међуратном периоду, оптуживани за велик број оболелих од сифилиса у североисточној Србији, нарочито у влашким насељима. Тада је, уз враџбине, којима је сифилис лечен, међу народом ширена и прича о томе да су сифилис у ове крајеве донели руски добровољци још 1876. године.²⁵

И за време епидемије шпанског грипа 1918–1920, нарочито за време другог таласа, који почео по пробоју Солунског фронта, када је српска војска улазила у ослобођену Србију, а који је био знатно погубнији од првог таласа, проносиле су се гласине да су окупатори у повлачењу тровали бунаре и храну, било је и вести да су болест донели „Немци из Азије”, мада је било и оних који су

²² Johnson, Noel, Koyama, Mark, Jedwab, Remy, „Pandemics and the persecution of the minorities: Evidence from the Black Death”, CEPR, 3 May 2020, <https://cepr.org/voxeu/columns/pandemics-and-persecution-minorities-evidence-black-death> (1. новембар 2022).

²³ Nelkin, Gilman, „Placing Blame for Devastating Disease”, 376.

²⁴ Емилија З. Цветковић, Марко М. Миљковић, „Руски грип и српски лек: пандемија грипа 1889–1890. године у Београду и Србији”, у: Марија Лојаница, Драган Бошковић (ур.), *Doomsday*. Кула, Крагујевац: Филум, 2000, 39–41.

²⁵ „Луес у Хомољу”, *Време*, 16. децембар 1936, 7.

сматрали да су болест донели ослободиоци, што није било без основе када су у питању били јужни и централни делови Србије.²⁶

У новонасталој држави, Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, негативна слика Другог као кривца који доноси болести, на стварном, али и на симболичком нивоу, коришћена је и у политичким сукобима. Тако је на заседању Уставотворне скупштине 22. априла 1921. године др Керубин Шегвић, хрватски историчар, политичар и католички свештеник, држао ватрен антисрпски говор, у коме је рекао да су Срби и српска војска донели кугу у новоослобођене крајеве.²⁷

За време Другог светског рата, у окупираној Србији, део пропагандно-едукативне акције били су и чланци о заразним болестима и њиховој превенцији објављивани у домаћој штампи, као и посебне брошуре. У једној од таквих публикација, објављеној 1942. године, у причи „Циганска посла“, описана је „Циганка Цулика, жена чергара Суље“, која иде по селу, гата и краде, остављајући по кућама у које је ушла ваши, од којих је цело село било заражено пегавцем. Даље је, у истој причи, лекар објаснио сељацима, да су „Цигани... покрали ствари, а оставили своје ваши... заражене клицама пегавца“, као и да су чергари ти који, такође, „често велике богиње разносе“,²⁸ што је све било у складу са расистичком политиком нацистичке државе, која је доследно спровођена и у Недићевој Србији, а што показује и уплив политике у тражење „дежурног кривца“ за различите болести.

У периоду социјалистичке Југославије, најочигледнији пример стигматизације Другог, везан је за највећу здравствену кризу у овој земљи, епидемију великих богиња (*variola vera*) из 1972. године, када је за „дежурног кривца“ проглашен дервиш са Косова, Ибрахим Хоти, а са њим, непосредно, и цела исламска заједница. Те године, у Југославији је избила последња европска епидемија великих богиња, болести од које је само у 20. веку страдало између 300 и 500 милиона људи, и од које је смртност у просеку била 30%. У ситуацији страха од непознатог, јер болести пре тога у Југославији није било 42 године, и трагања за „дежурним кривцем“, као и раније у историји великих епидемија и пандемија, посегнуло се за маргиналним Другим.²⁹ С обзиром на то да су вируси, поред „дежурног кривца“ имали и своју географију, те да су најчешће долазили из тропског појаса Африке, са Блиског или Далеког истока, што је требало да „докаже“ да опасност која прети „цивилизованом свету“ долази из „примитивног света“, у југословенском случају су се спајали „дежурни

²⁶ Владимир Кривошејев, *Епидемија шпанске грознице у Србији 1918–1919: са посебним освртом на ваљевски крај*, Нови Сад: Прометеј, 2020, 81.

²⁷ „Политички положај“, *Застава*, 23. април 1921, 3.

²⁸ Милан Ристовић, „Између сузбијања и идеолошке употребе заразних болести у окупираној Србији у Другом светском рату“, у: Милан Ристовић (ур.), *Свакодневица и друштвени одговори на епидемијске кризе 1914–2020*, Београд: Филозофски факултет, 2022, 55–56.

²⁹ Опширније у: Vučetić, *Nevidljivi neprijatelj*, 84–98.

кривац” и „географија заразе”, јер је дервиш са Косова Ибрахим Хоти велике богиње, како се касније испоставило, „донео” са хаџилука, највероватније са оријенталног базара. Тако је ова врста оријенталистичке стереотипизације о „назадним”, „прљавим”, „задртим” и „егзотичним” друштвима Оријента имао и своју балканску варијацију у Југославији, што је послужило за културну, али и политичку доминацију развијенијег дела земље, у односу на неразвијени и заостали југоисток. Као најнеразвијенији део Југославије, са албанским становништвом, чији је део припадао исламу, и које је говорило језик другачији него у остатку земље, Косово је било идеално место и за симболичку географију вируса, и за лоцирање „дежурног кривца”.³⁰ „Уношење” великих богиња у земљу од стране Албанца, дервиша, са хаџилука, послужило је медијима за написе, који су од стране Врховног исламског старешинства из Сарајева оцењени као распривање верске и националне мржње, и који су допринели даљој стигматизацији хаџија, исламске религије, али и Албанаца у Југославији.³¹ И после краја епидемије, остале су последице по исламску верску заједницу (до октобра 1973. су били забрањени одласци на хаџилук), а цела ситуација са „дежурним кривцем” је додатно продубила неповерење између различитих религијских и етничких група у Југославији.³²

Последња глобална пандемија, ковид-19, почела је регистравањем првих необичних случајева пнеумоније у граду Вухану, у централној Кини, у децембру 2019. године, да би се већ у фебруару 2020. године вирус проширио на 45 земаља, што је довело до тога да је 11. марта 2020. СЗО прогласила корона вирус (ковид-19) глобалном пандемијом.³³ Док вирус још није стигао у Србију, етиолошки дискурси су углавном преузимани из страних медија. Доминантан дискурс о кривцима пандемије односио се на Кину, град Вухан и пијацу на којој су се продавале специфичне животиње, од којих је најчешће истицан слепи миш.³⁴ У време док у Србији још није (макар званично) било короне, и док се на њу још увек гледало као на непознату болест о којој из Кине стижу узнемирујуће вести, Кинези су почели да доживљавају непријатности, а случај који је у јануару 2020. године највише узбуркао јавност везан је за кинеску робну кућу из Темерина. Запослени у овој робној кући су се, преко Фејсбука, 27. јануара 2020. обратили српској јавности, објашњавајући да никоме не прети опасност од њих, јер је вирус у Кини, а да су они Кинези из Србије: „*sta zelimo*

³⁰ Исто, 86–87.

³¹ Исто, 95–96.

³² Исто, 98.

³³ „Coronavirus disease (COVID-19) pandemic”, WHO, <https://www.who.int/europe/emergencies/situations/covid-19> (30. октобар 2022).

³⁴ Иван Ковачевић, „Базично мапирање кривца и жртава пандемије у јавном дискурсу”, у: Бојан Жикић (ур.), *Ковид-19 у Србији '20*. (Зборник радова), Београд: Филозофски факултет, 2021, 221.

da kazemo? ovako, nemamo VIRUS!!!! i ni su svi kinezi ima virus!!! jer virus krenuo u januar.2020,a mi nismo bili u kini od prosle godine. znaci. . . Azijka Robna Kuca je zdravo konacno, molim te budi pametan covek, nemoj samo slusas grupoati vesti ,hvala svima!!” и на ту објаву додали „znaci virus je u kini, U KINI!!! nije u Srbiji! a mi smo kinezi U Srbiji.”³⁵

Неколико дана касније, 31. јануара, СЗО је прогласила ванредну ситуацију због корона вируса на глобалном нивоу, јер је вирус почео да се шири ван граница Кине. У таквој ситуацији, Кинези из продавница у Београду наставили су да доказују да немају везе са Вуханом, да од њих не прети никаква зараза, да робу набављају у Кинеском тржном центру у новобеоградском Блоку 70, или да је наручују путем интернета. Продавац Ху из кинеске радње на Дорћолу тврдио је: „Ја сам сада ’Дорћолац’, а Вухан нисам ни видео. Шанса да добијем тај вирус је као да ме овде у Страхињића Бана (београдска улица на Дорћолу – прим. Р.В.) поједе ајкула.”³⁶

У атмосфери страха од непознате болести која се појавила у Кини, Кинески тржни центар у блоку 70 је престао са радом почетком фебруара, о чему је портал *Н1* известио 5. фебруара 2020, уз објашњење да су запослени мало продужили своје одморе после прославе кинеске Нове године, која је те године почела 25. јануара, све до 9. фебруара, иако „нико није болестан, али превентиве ради тако су одлучили.”³⁷ Када се тржни центар поново отворио, новинарка *Вајса* је забележила да је атмосфера „готово застрашујућа, првенствено са економског аспекта. Навучени метални застори, катанци, купци да их на прсте пребројиш.”³⁸

Пандемија ковид-19 проширила се на Србију 6. марта 2020. године, а 15. марта је проглашено ванредно стање на територији целе Републике Србије, које је подразумевало затварање обданишта, школа и универзитета и забрану масовних окупљања, а три дана касније је уведен и полицијски час.³⁹ Дан пре него

³⁵ Извор је пренет у аутентичном облику, без исправки: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=120355666157941&id=103388907854617 (3. новембар 2022).

³⁶ „Нема код нас вируса, централа нам је у Блоку 70, а не у Вухану”: завапили београдски Кинези”, *Новости*, 31. јануар 2020. <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:844831-Nema-kod-nas-virusa-centrala-nam-je-u-Bloku-70-a-ne-u-Vuhanu-Zavapili-beogradski-Kinezi> (1. новембар 2022).

³⁷ „Кинези из блока 70 на Новом Београду продужили одмор до 9. фебруара”, *Н1*, 5. фебруар 2020, <https://n1.info.rs/vesti/a566930-kinezi-iz-bloka-70-na-novom-beogradu-produzili-odmor-do-9-februara/> (4. новембар 2022).

³⁸ Драгана Николетић, „Били смо у кинеском тржном центру у Блоку 70 првог радног дана после проглашења епидемије Корона вируса”, *VICE*, 12. фебруар 2020. <https://www.vice.com/sr/article/wxeg4q/bili-smo-u-kineskom-trznom-centru-u-bloku-70-prvog-radnog-dana-posle-proglasenja-epidemije-korona-virusa> (4. новембар 2022).

³⁹ „Проглашено ванредно стање на територији читаве Србије”, *Влада Републике Србије*, 15. март 2020. <https://www.srbija.gov.rs/vest/451323/proglaseno-vanredno-stanje-na-teritoriji-citave-srbije.php> (20. октобар 2022).

што је проглашено ванредно стање, затворена је кинеска робна кућа у Темерину, уз обавештење да због вируса запослени иду на принудни годишњи одмор од 16. марта. То, међутим није било довољно. Власница робне куће, Кинескиња Нена, која је, како су медији извештавали, у Србији од своје дванаесте године, морала је да објашњава да никада у животу није јела слепе мишеве, да о томе постоји заблуда („не да Нена не воли слепе мишеве него их никада у животу није јела, јер су ’ружни и мука јој је и да гледа’”), те да „ОБОЖАВА САРМУ, ЈАГЊЕТИНУ И ЉУТЕ ПАПРИЧИЦЕ”.⁴⁰

Страх од Кинеза остао је присутан и у Блоку 70 на Новом Београду, где се налази чувени Кинески тржни центар. Када је почетком маја 2020. године почело постепено отварање, и када је дошло до својеврсне нормализације живота, овај тржни центар отворио је врата посетиоцима 8. маја, али је муштерија било мало, а промет је био слаб.⁴¹ То је била драстична промена у односу на период пре пандемије, када су кинеске радње и робне куће у Београду и широм Србије биле пуне купаца, првенствено захваљујући ниским ценама и разноврсној роби. Иако је у медијима објашњавано да уз придржавање епидемиолошких мера (дистанца, маске), у кинеским радњама не постоји већи ризик него у другим радњама, купци су се плашили могућности да производи могу да носе вирус на себи, да су продавци можда заражени и да су радње недовољно проветраване. Иако су запослени у Кинеском тржном центру у Блоку 70 увели све заштитне мере (маске, рукавице, дезобаријере и дозатори у ходницима и дезинфекциона средства у локалима), оне нису уиле довољно поверења грађанима, и радње су углавном биле пуне.⁴² Временом су, међутим, написи о Кинеском тржном центру у Блоку 70 нестајали са новинских ступаца.

Како истиче Иван Ковачевић, овај у свету доминантан дискурс о Кини као „дежурном кривцу” није се поклапао са званичним политичким дискурсом у Србији, јер је „велико пријатељство два братска народа” и лично ангажовање „брата Сија” стварало амбивалентан однос према Кини. Када су из Кине као прва стручна помоћ из иностранства стигли кинески лекари да упуте медицинско особље у Србији у начине поступања са оболелима, с „кинеске кривице” се врло брзо прешло на различите теорије завере, попут оне да је вирус настао у лабораторији у Вухану, али да се не би кварили пријатељски односи са Кином,

⁴⁰ „Кинескиња Нена из Темерина за МОНДО: Волим САРМУ, не слепе мишеве!”, МОНДО, 1. април 2020. <https://mondo.rs/Info/Drustvo/a1304906/Korona-virus-u-Srbiji-najnovije-vesti-Korona-virus-Temerin-Kineskinja-iz-Temerina-Azijska-robna-kuca.html> (3. новембар 2022).

⁴¹ „Шта купце држи даље од Блока 70”, *РТС*, 28. мај 2020. <https://www.rts.rs/page/stories/sr/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%80%D1%83%D1%81/story/3148/zivot-u-vreme-pandemije/3967720/kinezi-blok-70-beograd-korona.html> (4. новембар 2022).

⁴² Исто.

популарно је било схватање да су Американци убацили вирус у лабораторију у Вухану.⁴³

За разумевање српског одступања од доминантног дискурса, треба сагледати односе Србије и Кине у годинама које су претходиле избијању пандемије. Успон у билатералним односима се бележи од 2016. године, успостављањем „свеобухватног стратешког партнерства“ између две државе.⁴⁴ Кина је једна од две сталне чланице Савета безбедности Уједињених нација која није признала независност Косова, док је с друге стране Србија стала уз Кину у територијалним споровима које Кина има у Јужнокинеском мору и око Тибета и Ксињанга. Београд је 2014. године био домаћин Самита 16+1, који је окупио највише званичнике држава Источне и Централне Европе и Кине, а бројни сусрети на врху такође сведоче о значају односа две земље. Поред тога, Србија је главни партнер Кине на Западном Балкану и као део иницијативе „Појас и пут“⁴⁵, што је праћено и значајним кинеским улагањима у Србију,⁴⁶ иако су многе од кинеских инвестиција вишеструко дискутабилне, попут уговора са кинеском компанијом „Шандонг Линглонг“ о изградњи фабрике за производњу гума, сарадње са кинеском компанијом „Зи Ђин“, или кинеских инвестиција у Бору и Мајданпеку. Без обзира на то што се кинеска улагања махом сведе на кредите и позајмице које Србија узима од Кине и кинеских банака, у јавном мњењу је створена слика о изразито јаком српско-кинеском пријатељству. Пријатељство је додатно „продубљено“ и тиме што су од 2018. године, наводно због тога што у Србији живи велики број Кинеза, власти у Србији донеле одлуку о заједничким патролама српске и кинеске полиције, које су поред Београда, патролирале и Новим Садом и Смедеревом.⁴⁷

Одјек политике у тренуцима глобалног страха од новог, непознатог вируса, видео се већ 22. фебруара 2020. године, када су власти Србије организовале концерт подршке кинеском народу у Београду, на Калемегдану, приликом којег је заменик градоначелника Горан Весић изјавио да су „кинески народ и држава

⁴³ Ковачевић, „Базично мапирање криваца и жртава пандемије у јавном дискурсу”, 222.

⁴⁴ Жарко Обрадовић, „Стратешко партнерство 'мале' Србије и 'велике' Кине: Унутрашњи и међународни аспекти сарадње”, Српска политичка мисао, 3/2016, 121–122.

⁴⁵ „Појас и пут” је синтеза две стратешке иницијативе („Европски Пут свиле” и „Поморски Пут свиле 21. века”) које је изнео кинески председник Си Ђинпинг 2013. године, а који има за циљ повезивање територијалним и поморским правцем, и сарадњу великог броја држава на простору између Кине (Азије), Африке и Европе. (Обрадовић, „Стратешко партнерство 'мале' Србије и 'велике' Кине”, 132).

⁴⁶ Исто, 122; Стефан Владисављевић, „Однос Србије према Кини и кинеском присуству на Западном Балкану”, *БФПЕ*, 28. август 2018. <https://bfpe.org/u-fokusu/region-u-fokusu-fokus/odnos-srbije-prema-kini-i-kineskom-prisustvu-na-zapadnom-balkanu/> (15. новембар 2022).

⁴⁷ Ненад Кулачин, „Србија све више личи на кинеску провинцију”, *Al Jazeera*, 3. новембар 2022. <https://balkans.aljazeera.net/opinions/2022/11/3/srbija-sve-vise-lici-na-kinesku-provinciju> (5. новембар 2022).

били уз Србију када јој је било тешко за време НАТО бомбардовања Југославије 1999. године,” те да је обавеза Србије да у том тренутку буде уз Кину. О значају концерта и подршке кинеском народу, сведочи и податак да су присутни били и потпредседник владе и министар унутрашњих послова Небојша Стефановић и „национални координатор механизма сарадње Кине између земаља централне и источне Европе и министар рударства и енергетике Александар Антић”. Догађај је био увеличан паролама „Народ Србије је увек уз кинеску браћу!”⁴⁸

Већ у првом месецу од проглашења пандемије и у Србији, видљива је била промена дискурса, и промена улоге Кине, од краткотрајног „дежурног кривца” до главног помагача и партнера у новонасталим околностима. Већ 15. марта 2020, председник Србије Александар Вучић је на конференцији за штампу, означио Кину као „једину која може да помогне Србији” и као државу у коју се, у тренутку кризе, полагају највеће наде. Чим је кинеска помоћ стигла у Србију, председник Србије Александар Вучић је изјављивао „Не бисмо ништа могли без Кине... једина земља које може да помогне... Верујем у свог брата и пријатеља, Си Ђинпинга... Кина много воли Србију... и ми волимо Кину”, паралелно критикујући Европску унију, од које није добио очекивану помоћ.⁴⁹

Врхунац излива пријатељства су свакако представљали билборди „захвалности кинском лидеру Си Ђинпингу” на више локација по Београду, које је финансирао таблоид *Информер*. Како је дан касније објављено, „*Информер* се јуче (29. марта – прим. Р.В.) симболично захвалио председнику Народне Републике Кине Си Ђинпингу на великој помоћи српском народу у доба страшне пандемије коронавируса. На више локација широм Београда објавили смо билборде са поруком исписаном на српском и кинеском језику ’Хвала, брате Си!’” Главни уредник таблоида Драган Ј. Вучићевић је том приликом нагласио и да ће *Информер* поднети званичну иницијативу градским и републичким властима да се у центру Београда подигне споменик захвалности Кини.⁵⁰

Током трајања пандемије, у мају 2021. године, и министар спољних послова Србије, Никола Селаковић, истакао је да је сарадња Србије и Кине додатно појачана у заједничкој борби против ковида-19, уз подсећање да је „Србија прва европска земља која је почела да користи кинеске вакцине” и подсетио на кинеске медицинске стручњаке који су „прешли десетине хиљада километара да нам пруже помоћ”, као и да је Кина обезбедила медицинску опрему болницама у

⁴⁸ „Београд: Концерт подршке Кини у борби са коронавирусом”, *Al Jazeera*, 22. фебруар 2020. <https://www.slobodnavevropa.org/a/30449080.html> (5. новембар 2022).

⁴⁹ Цит. према: Ана Оташевић, „Кинески или амерички вирус”, *Демостат*, 4. април 2020. <https://demostat.rs/sr/vesti/analize/kineski-ili-americki-virus/852> (15. новембар 2022).

⁵⁰ „Челично пријатељство за сва времена! Хвала Кини и с билборда!”, *Информер*, 30. март 2020. <https://informer.rs/vesti/drustvo/504745/celicno-prijateljstvo-sva-vremena-hvala-kini-bilbor-da-video> (5. новембар 2022).

Србији и медицинарима.⁵¹ О кинеској помоћи се често извештавало, а нарочито су истицане донације Пекиншког института за генетска истраживања (БГИ), уз чију помоћ је у априлу 2020. године, у оквиру Клиничког центра Србије у Београду, отворена лабораторија „Ватрено око“ за тестирање на вирус корона, а потом и друга лабораторија у Нишу, као дотација БГИ и кинеске компаније „Зинђин“. Поред тога, Србија је и највећи број вакцина купила управо од Кине.⁵² Не чуди отуд што је нова амбасадорка Србије у Кини Маја Стефановић, уочи ступања на дужност у марту 2022. године, могла да оцени да су односи две земље на „највишем нивоу у историји“ и најавила даље јачање и продубљивање тих односа у наредним годинама.⁵³

Закључак

Потрага за „дежурним кривцем“ у пандемији ковид-19 у Србији, још једном је потврдила значај политике и политичких збивања у лоцирању и идентификовању „дежурног кривца“. На глобалном нивоу, у време међународних тензија око Кине, и политичких антипатија према Кини, где се преплићу здравствена, расна и политичка нетрпељивост, синофобија је била присутна у политици, медијима, бизнису, и директно је зависила од политичких односа које су различите земље имале са Кином, првенствено у САД, Западној Европи, Аустралији и на Новом Зеланду. Управо због тога, најјачи изливи синофобије и тражење „дежурног кривца“ у Кини и Кинезима су забележени у Америци.⁵⁴ Србија, са својом другачијом политиком према Кини, пратила је другачије глобалне трендове. С обзиром на политичко пријатељство са „дежурним кривцем“ кога је део света видео у Кини и Кинезима, Србија је током пандемије следила један други, такође чест модел понашања – јачање популизма и ауторитаризма, што је био случај у Америци Доналда Трампа, Мађарској Виктора Орбана, Бразилу Жаира Болсонара, или у земљама где су ојачале популистичке и десничарске странке.⁵⁵ Ауторитарни лидери тражили су „дежурног кривца“ за пандемију

⁵¹ „Селаковић: чврсти односи Србије и Кине се одражавају у свим областима“, *Н1*, 31. мај 2021. <https://n1.info.rs/vesti/selakovic-cvrsti-odnosi-srbije-i-kine-se-odrazavaju-u-svim-oblestima/> (10. новембар 2022).

⁵² „Vučić: Srbija će jačati političke i ekonomske odnose sa Kinom“, *Al Jazeera*, 6. јул 2021. <https://www.slobodnaevropa.org/a/vucic-kina-srbija-odnosi/31344096.html> (3. новембар 2022).

⁵³ „Амбасадорка Србије у Кини каже да су односи две земље ’најбољи у историји’“, *Слободна Европа*, 15. март 2022. <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-kina-odnosi/31754262.html> (6. новембар 2022).

⁵⁴ Више у: Zhipeng Gao, “Sinophobia during the Covid-19 Pandemic: Identity, Belonging, and International Politics”, *Integrative Psychological and Behavioral Science* (2022), 56, 472–490.

⁵⁵ Florian Biber, „Global Nationalism in Times of the COVID-19 Pandemic“, *Nationalities Papers* (2022), 50:1, 17.

ковид-19 у својим „непријатељима”, што су за Виктора Орбана, који такође тесно сарађује са Кином, били имигранти и опозиција. Налажење „дежурног кривца” за пандемију међу имигрантима, имале су и десничарске партије у Европи, попут Алтернативе за Немачку у Немачкој и Слободарске партије у Аустрији, док су десничарске странке у Централној Европи оптуживале Роме.⁵⁶ Српски случај је ту, донекле, специфичан, јер је Кина врло брзо од „дежурног кривца” претворена у најпоузданијег партнера у сузбијању пандемије. На крају су „дежурни кривци” били једино грађани Србије, који су се 7. јула 2020. године окупили да протестују против најављеног поштравања мера за спречавање ширења корона вируса, односно, увођења вишедневног полицијског часа, против којих је интервенисала полиција, бацајући сузавац, и примењујући силу.⁵⁷

Целокупан осврт на „дежурне кривце” од велике епидемије куге у 14. веку, до пандемије ковид-19 у 21. веку, указује на континуитете и на одбрамбене механизме који у различитим временима и околностима функционишу слично. Колико год да су се друштва кроз векове, наизглед, променила, и колико год да су у 20. и 21. веку напредовали медицина и демократске институције, одговор друштва на велике епидемије и пандемије је остао готово непромењен када је суочавање са смртоносним вирусима и бактеријама у питању. И данас се пре посеже за стереотипима и тражењем кривца у Другом, не само да би се друштво лакше суочило са страхом од смрти, него да би се сачувао постојећи систем вредности, али и политичка (пре)моћ. Окривљујући Друге, друштва чувају себе и свој поредак, а однос према Кини у 21. веку показује не само велики потрес изазван пандемијом, него и велике политичке потресе у глобалном прекомпоновању снага.

Списак извора и литературе

- „Ambasadorka Srbije u Kini kaže da su odnosi dve zemlje 'najbolji u istoriji'”, *Slobodna Evropa*, 15. mart 2022. <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-kina-odnosi/31754262.html> (6.11. 2022)
- „Beograd: Koncert podrške Kini u borbi sa koronavirusom”, *Al Jazeera*, 22. februar 2020. <https://www.slobodnaevropa.org/a/30449080.html> (5.11.2022).
- “Coronavirus disease (COVID-19) pandemic”, *WHO*, <https://www.who.int/europe/emergencies/situations/covid-19> (30.10.2022).
- “Covid-19 Fueling Anti-Asian Racism and Xenophobia Worldwide”, *Human Rights Watch*, 12 May 2020. <https://www.hrw.org/news/2020/05/12/covid-19-fueling-anti-asian-racism-and-xenophobia-worldwide> (6.10.2022).

⁵⁶ Исто, 18.

⁵⁷ Jovana Đurović, „Protest u Beogradu: Policija upotrebila suzavac, zapaljeno nekoliko policijskih vozila”, *VOA*, 7. jula 2020. <https://www.glasamerike.net/a/koronavirus-u-srbiji/5493209.html> (10. novembar 2022)

- „Čelično prijateljstvo za sva vermena! Hvala Kini i s bilborda!”, *Informer*, 30. mart 2020. <https://informer.rs/vesti/drustvo/504745/celicno-prijateljstvo-sva-vremena-hvala-kini-bilborda-video> (5.11. 2022).
- „Kineskinja Nena iz Temerina za MONDO: Volim SARMU, ne slepe miševе!”, *MONDO*, 1. april 2020. <https://mondo.rs/Info/Drustvo/a1304906/Korona-virus-u-Srbiji-najnovije-vesti-Korona-virus-Temerin-Kineskinja-iz-Temerina-Azijska-robna-kuca.html> (3.11.2022).
- „Kinezi iz bloka 70 na Novom Beogradu produžili odmor do 9. februara”, *NI*, 5. februar 2020. <https://n1info.rs/vesti/a566930-kinezi-iz-bloka-70-na-novom-beogradu-produzili-odmor-do-9-februara/> (4.11. 2022).
- Kulačin, Nenad. „Srbija sve više liči na kinesku provinciju”, *Al Jazeera*, 3. novembar 2022. <https://balkans.aljazeera.net/opinions/2022/11/3/srbija-sve-vise-lici-na-kinesku-provinciju> (5.11. 2022).
- „Lues u Homolju”, *Vreme*, 16. decembar 1936. (ćirilica)
- „Nema kod nas virusa, centrala nam je u Bloku 70, a ne u Vuhanu’: zavapili beogradski Kinezi”, *Novosti*, 31. januar 2020. <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:844831-Nema-kod-nas-virusa-centrala-nam-je-u-Bloku-70-a-ne-u-Vuhanu-Zavapili-beogradski-Kinezi> (1.11. 2022).
- Nikoletić, Dragana. „Bili smo u kineskom tržnom centru u Bloku 70 prvog radnog dana posle proglašenja epidemije Korona virusa.” *VICE*, 12. februar 2020. <https://www.vice.com/sr/article/wxeg4q/bili-smo-u-kineskom-trznom-centru-u-bloku-70-prvog-radnog-dana-posle-proglasenja-epidemije-korona-virusa> (4.11.2022).
- Otašević, Ana „Kineski ili američki virus”, *Demostat*, 4. april 2020. <https://demostat.rs/sr/vesti/analize/kineski-ili-americki-virus/852> (15.11.2022).
- „Politički položaj”, *Zastava*, 23. april 1921. (ćirilica)
- „Proglašeno vanredno stanje na teritoriji čitave Srbije”, *Vlada Republike Srbije*, 15. mart 2020. <https://www.srbija.gov.rs/vest/451323/proglaseno-vanredno-stanje-na-teritoriji-citave-srbije.php> (20. 10. 2022). (ćirilica)
- „Selaković: čvrsti odnosi Srbije i Kine se odražavaju u svim oblastima”, *NI*, 31. maj 2021. <https://n1info.rs/vesti/selakovic-cvrsti-odnosi-srbije-i-kine-se-odrazavaju-u-svim-oblastima/> (10.11.2022).
- „Šta kupce drži dalje od Bloka 70”, *RTS*, 28. maj 2020. <https://www.rts.rs/page/stories/sr/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%80%D1%83%D1%81/story/3148/zivot-u-vreme-pandemije/3967720/kinezi-blok-70-beograd-korona.html> (4.11.2022). (ćirilica)
- Vladislavljev, Stefan. „Odnos Srbije prema Kini i kineskom prisustvu na Zapadnom Balkanu.” *BFPE*, 28. avgust 2018. <https://bfpe.org/u-fokusu/region-u-fokusu-fokus/odnos-srbije-prema-kini-i-kineskom-prisustvu-na-zapadnom-balkanu/> (15.11.2022).
- „Vučić: Srbija će jačati političke i ekonomske odnose sa Kinom”, *Al. Jazeera*, 6. jul 2021. <https://www.slobodnaevropa.org/a/vucic-kina-srbija-odnosi/31344096.html> (3.11.2022).

- Cohn, Samuel K. "Pandemics: waves of disease, waves of hate from the Plague of Athens to A.I.D.S." *Historical Research*, 85(230), 535–534.
- Craddock, Susan. "Sewers and Scapegoats: Spatial Metaphors of Smallpox in Nineteenth Century San Francisco." *Social Science and Medicine*, Vol. 41, No. 7 (1995), 957–968.
- Cvetković, Emilija Z., Miljković, Marko M. „Ruski grip i srpski lek: pandemija gripa 1889–1890. godine u Beogradu i Srbiji.”, *Doomsday. Kuga*, Marija Lojanica, Dragan Bošković (ur.), Kragujevac: Filum, 2000, 37–57. (ćirilica)
- Gao, Zhipeng. "Sinophobia during the Covid-19 Pandemic: Identity, Belonging, and International Politics", *Integrative Psychological and Behavioral Science* (2022), 56, 472–490.
- Hays, J. N. *The Burdens of Disease. Epidemics and Human Response in Western History*. New Brunswick, New Jersey and London, 2009.
- Jedwab, Remi, Khan, Amjad M., Russ, Jason, Zaveri, Esha, D. "Epidemics, pandemics, and social conflict: Lessons from the past and possible scenarios for COVID-19." *World Development*, 147(2021), 105629, doi: 10.1016/j.worlddev.2021.105629.
- Johnson, Noel, Koyama, Mark, and Jedwab, Remi, "Pandemics and the persecution of the minorities: Evidence from the Black Death." *CEPR*, 3 May 2020, <https://cepr.org/voxeu/columns/pandemics-and-persecution-minorities-evidence-black-death> (1.11.2022).
- Kovačević, Ivan. „Bazično mapiranje krivaca i žrtava pandemije u javnom diskursu.” *Kovid-19 u Srbiji '20*. (Zbornik radova), Bojan Žikić (ur.), Beograd: Filozofski fakultet, 2021, 219–232. (ćirilica)
- Krivošejev, Vladimir. *Epidemija španske groznice u Srbiji 1918–1919: sa posebnim osvrtom na valjevski kraj*. Novi Sad: Prometej, 2020. (ćirilica)
- McMillen, Christian W. *Pandemics. A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2016.
- McNeil, Donald G. Jr. "Finding a Scapegoat When Epidemics Strike." *The New York Times*, Aug. 31, 2009, <https://www.nytimes.com/2009/09/01/health/01plague.html> (1.11.2022).
- Nelkin, Dorothy, Gilman, Sander, L. "Placing Blame for Devastating Disease." *Social Research*, Vol. 55, No. 3, In Time of Plague (AUTUMN 1988), 361–378.
- Obradović, Žarko. „Strateško partnerstvo 'male' Srbije i 'velike' Kine: Unutrašnji i međunarodni aspekti saradnje.” *Srpska politička misao*, 3/2016, 121–137. (ćirilica)
- Ristović, Milan. „Između suzbijanja i ideološke upotrebe zaraznih bolesti u okupiranoj Srbiji u Drugom svetskom ratu.” Svakodnevica i društveni odgovori na epidemijske krize 1914–2020, Milan Ristović (ur.), Beograd: Filozofski fakultet, 2022. (ćirilica)
- Simonetti, Omar, Martini, Mariano, Armocida, Emanuele. „COVID-19 and Spanish flu-18: review of medical and social parallels between two global pandemics.” *Journal of Preventive Medicine and Hygiene*, 2021, Sep 15; 62(3), E613-E620.
- Snowden, Frank M. *Epidemics and Society. From Black Death to Present*. New Haven and London: Yale University Press, 2019.
- Vučetić, Radina. *Nevidljivi neprijatelj. Variola vera 1972*. Beograd: Službeni glasnik, 2022.
- Wald, Priscilla. *Contagious. Cultures, Carriers, and the Outbreak Narrative*. Durham and London: Duke University Press, 2008.

Summary

Radina Vučetić, PhD

Scapegoats in Epidemics and Pandemics: From Sinophobia to “Thank you, Brother Xi!”

Ever since there had been pandemics, there was a search for a “scapegoat,” to whom all the anger of the community faced with deadly fear is directed. Throughout history, the “scapegoat” was sought for plague, cholera, smallpox, Spanish flu, HIV, Ebola, and various epidemics and pandemics, including the coronavirus (covid-19) pandemic, leading to discrimination and violence, most often directed towards a specific ethnic or religious group. Immediately after the announcement of the coronavirus pandemic, the Chinese became targets of attacks. The attacks on the Chinese also had a political dimension, mainly due to the rise of China’s political and economic power at the beginning of the 21st century. In case of Serbia, before the virus reached it, the discourse about China as the “scapegoat” was mainly taken from foreign media. However, the situation quickly changed because this dominant discourse did not coincide with Serbian foreign policy and the “strategic partnership” between Serbia and China. During the first month after the pandemic in Serbia was declared, China became the leading partner in the struggle against the pandemic. The billboards represented the peak of the outpouring of friendship, spelling “in gratitude to Chinese leader Xi Jinping”. Even though China and the Chinese were considered “scapegoats” in many parts of the world, Serbia followed a different behavioral model during the pandemic. This included strengthening its friendship with China and growing populism and authoritarianism.

Key words: scapegoats, stigmatization, epidemic, pandemic, Sinophobia, Covid-19, China, Serbian-Chinese relations.